

Pròleg

La història es pot escriure de moltes maneres. Hi ha la història oficial, la que escriuen els vencedors; la història no oficial, que gairebé mai no poden escriure els vençuts; la gran història de passats més o menys gloriosos; la història desconeguda, que només s'intueix per escassos vestigis; la història del present, la que es construeix dia a dia... i també la petita història de les expressions populars, sovint universals, però que formen part del patrimoni lingüístic i cultural d'una comunitat determinada. Petites frases que, per un motiu o per un altre, han pres cos, s'han emancipat del seu primer origen i s'han incorporat a la parla quotidiana, gairebé sempre amb un sentit diferent del que inicialment tenien.

Simultàniament, sense que ningú no s'ho proposés, ha aparegut una ciència popular de fondes arrels denominada paremiologia que estudia l'origen de proverbis, refranys, aforismes, frases fetes, sentències, màximes, adagis... En resum, dites populars que han arribat fins a nosaltres com un reflex de les maneres de sentir dels pobles, tant si estan circumscrites a una zona geogràfica particular com si abracen una àrea més extensa. Cada poble ha adaptat les dites al seu propi caràcter, d'acord amb els seus trets distintius i, sobretot, a la seva parla.

Moltes d'aquestes frases procedeixen de costums antics, actualment en desús, i serien difícilment comprensibles si se'n desconeguéssim l'origen. Algunes provenen de velles narracions,

Pròleg

contes i rondalles ben conegudes, mentre que d'altres tenen motius més incerts, però en conjunt constitueixen tot un entramat lingüístic que ha sobreviscut al pas dels anys, malgrat els notables canvis socials que s'han esdevingut. Frases que s'utilitzen amb el sentit interpretatiu que el costum els ha donat, encara que molt sovint no es conegui el sentit estricte de les paraules que les conformen.

Per què unes expressions es popularitzen i d'altres no? Evidentment, no hi ha una resposta prou vàlida per a aquesta pregunta. Probablement, les dites sorgeixen perquè en un moment determinat i en unes circumstàncies concretes, els fets que les envolten són propicis a la seva creació: una conjuntura històrica, una situació climàtica, una narració reeixida, un fet cultural notable, un personatge il·lustre... En qualsevol cas, sempre es correspon amb un fet concret que transforma una simple frase en una dita habitual, sobre la base de repetir-la nombroses vegades i en el sentit que el poble hi ha volgut donar.

I ara, si m'ho permeteu, deixeu-me que us expliqui una petita rondalla: una vegada hi havia un eixerit ferroviari que recorria Catalunya amunt i avall, de banda a banda. Era molt curiós, fins i tot indiscret, i allí on s'aturava no es cansava de demanar a tort i a dret, als uns i als altres, que li expliquessin tot el que sabien, com solien anomenar les coses en aquell indret, què menjaven, què bevien, amb quins mots particulars es feien entendre... L'home prenia nota de tot plegat en un petit quadern, del qual mai no se separava.

El ferroviari, un bon dia, va tenir un fill, un espavilat bordegàs que, amb el temps, va triar un ofici que també l'obligava a recórrer el país en totes direccions, i, com que era tan tafaer com el seu pare, no va parar de preguntar i de prendre'n bona nota en el seu propi quadern.

Aquell xicot va créixer i també va tenir un fill, el qual, per no quedar enrere de l'avi i el pare, va continuar interrogant tothom que se li posava a l'abast. És a dir, va prosseguir la investigació —denominació moderna de l'antiga tafaneria— i ho va traslladar tot a l'ordinador, procediment que finalment ha facilitat a l'autor la publicació d'aquest llibre.

Pròleg

Durant tres generacions, hem intentat determinar el sentit i l'origen del màxim nombre possible de dites, tot i que algunes es mantenen com un petit misteri que, amb sort, algun dia arribarem a esbrinar.

A l'arxiu familiar tenim recollit un gran nombre d'expressions populars, de les quals us mostrem un centenar. De la majoria es pot extreure algun ensenyament moral o ètic, mentre que d'altres solament pretenen ser un vehicle comunicatiu dotat, això sí, d'un punt d'ironia o sarcasme.

L'autor només ha pretès explicar de manera senzilla el significat i la provenença d'una colla de dites, no pas les causes que les han fetes populars ni per què són àmpliament utilitzades. N'hi ha prou de saber que formen part dels costums del nostre país i que, si el poble les conserva, el bagatge cultural comú serà més ric i esplendorós.

Finalment, vull expressar el meu agraïment a Jaume Picas i Guiu, el meu mestre en aquest ofici d'escriure i el primer que em va donar l'oportunitat d'explicar algunes d'aquestes qüestions des de Ràdio Barcelona, a final dels anys cinquanta.

Albert Vidal